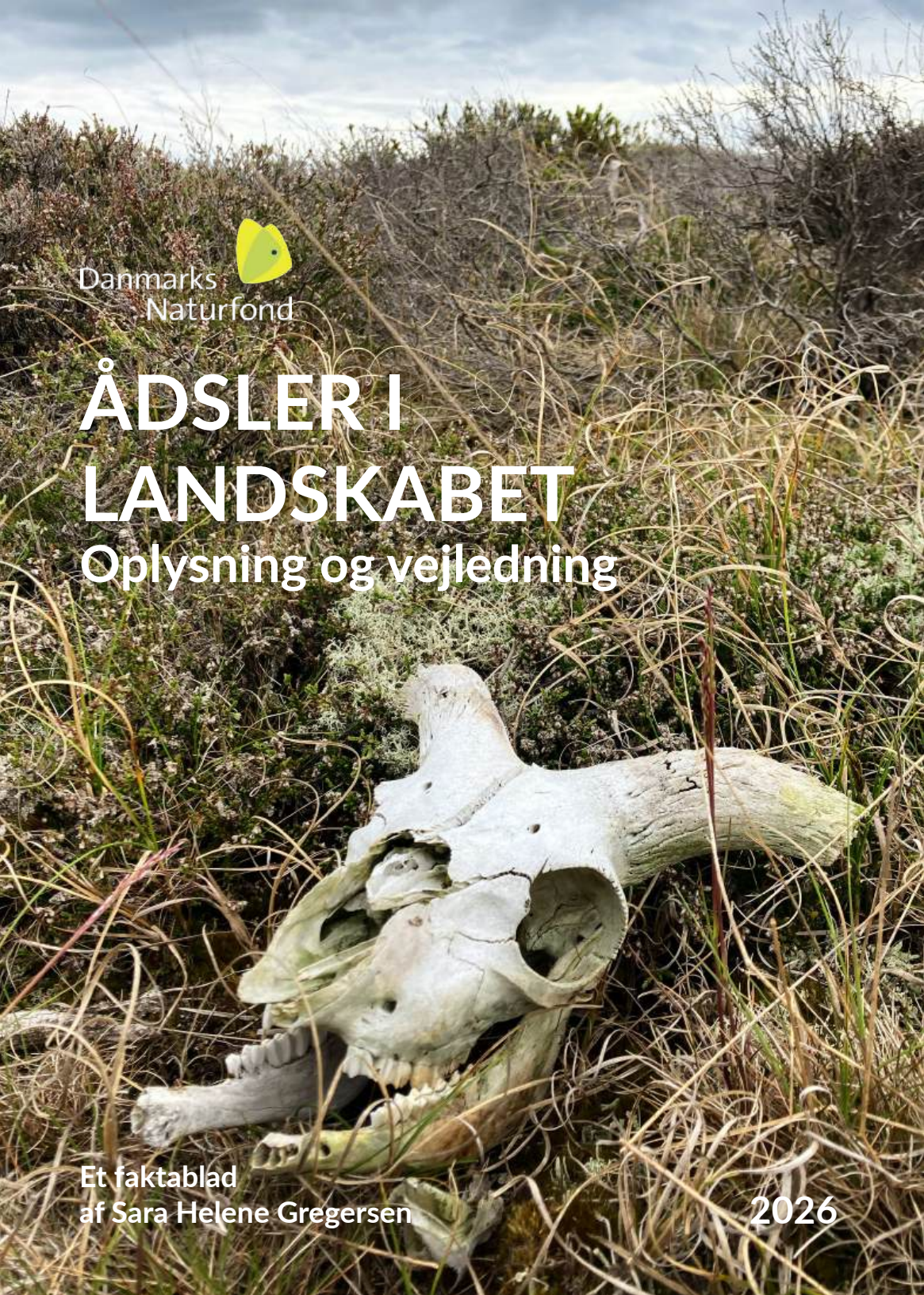

Danmarks
Naturfond

ÅDSLER I LANDSKABET

Oplysning og vejledning

Et faktablad
af Sara Helene Gregersen

2026

Ådsler i landskabet

– Oplysning og vejledning

Udgivet i 2026 af

Danmarks Naturfond
Skovsgaard Gods, Kågårdsvej 12, 5900 Rudkøbing
kontor@dknf.dk

Forfatter

Sara Helene Gregersen, videnskabelig assistent, Institut for
Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet,
shg@ign.ku.dk

Bedes citeret

Gregersen, S. H. (2026): Ådsler i landskabet – oplysning og vejledning.
Danmarks Naturfond.

ISBN 978-87-976822-0-3

Redaktion: Catrine Grønberg Jensen & Tora Finderup Nielsen

Illustrationer: Brian Dall Schyth

Layout og grafisk tilrettelæggelse: Brian Dall Schyth

Tryk: Lasertryk

Foto

Forsidefoto: Får på Samsø (Sara Helene Gregersen)
Øvrige fotos: Aslak Kappel Hansen, Eigil Finderup Østergaard,
Frida Maj Vinter Nielsen, Pedro Ribeiro, Sara Helene Gregersen,
Tora Finderup Nielsen

Faktabladet 'Ådsler i landskabet – oplysning og vejledning' er udgivet af Sara Helene Gregersen i samarbejde med og under redaktion af Danmarks Naturfond (DKNF). Fonden arbejder med beskyttelse af dyre- og planteliv samt landskabelige værdier. Det gøres primært gennem forvaltning af ejendomme og erhvervelse af fast ejendom hvor naturbeskyttelse og genetablering af økologiske processer er i højsædet.

Udgivelsen er udarbejdet af Sara Helene Gregersen i samarbejde med Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet.

Udgivelsen er udarbejdet med støtte fra Beckett Fonden og Aage V. Jensens Fond.

Indhold

Formålet med faktabladet	6
Baggrund	9
Hvorfor behøver vi ådsler?	12
Hvorfor mangler der ådsler?	23
Lovgivningens rammer	28
Udenlandske erfaringer	38
Danske erfaringer	44
Vejledning i anvendelse af ådsler	47
Sådan søger man dispensation fra Biproduktforordningen	52
Øvrige tips ådselspladser	55
Skovsgaard Gods som eksempel	57
Fremtidsvision	64
Opsummering	66

Foto: Sara Helene Gregersen

Formålet med faktabladet

Naturforvaltningen i Danmark har fået et større fokus på genopretning af økosystemer og naturlige processer i forvaltningen af biodiversitet, men et grundlæggende element står fortsat udenfor dansk naturforvaltning – nemlig ådsler. Selvom nedbrydningen af ådsler udgør en central økologisk proces, er ådsler sjældent indtænkt i naturforvaltningspraksis. Det skyldes især dansk og europæisk lovgivning, som forbyder at efterlade eller udlægge ådsler i naturen. Reglerne fortolkes strengt og til tider uklart af Fødearestyrelsen, den ansvarlige myndighed.

Samtidig ses der i samtidens naturforvaltning en stigende interesse for at lade døden blive en naturlig del af økosystemet. Men mange oplever, at de støder på juridiske barrierer, som gør det svært at efterlade ådsler i landskabet i praksis.

Formålet med dette faktablad er derfor at danne overblik over den nuværende situation og årsagerne til manglen på ådsler samt give oversigt, inspiration og vejledning i de muligheder der findes for at udlægge ådsler i naturen i dag.

Faktabladet støttes af illustrationer af Brian Dall Schyth. Disse illustrerer gældende regler og praksis for håndtering af døde dyr i Danmark, nuværende muligheder for forvaltning og hvordan en fremtid med ådsler i et intakt økosystem kan se ud.

Hvem er faktabladet til?

Faktabladet 'Ådsler i landskabet – oplysning og vejledning', er skrevet til naturforvaltere i Danmark blandt andet i kommuner, Naturstyrelsen, naturfonde og andre, der arbejder med forvaltning af dansk natur.

Det henvender sig til praktikere og naturinteresserede, der gerne vil vide mere om, hvordan ådsler kan bruges som et redskab i naturforvaltning.

Faktabladet giver overblik over, hvorfor ådsler er vigtige i naturen, hvordan de kan bruges indenfor gældende regler, og hvilke muligheder der ligger i at lade ådsler blive en naturlig del af det danske landskab.

Samtidig synliggøres udfordringerne i de nuværende regler på området – især de komplekse og til tider uklare juridiske rammer. Faktabladet henvender sig derfor også til Fødearestyrelsen, der i praksis er beslutningstagere på sager om ådsler i naturforvaltningen.

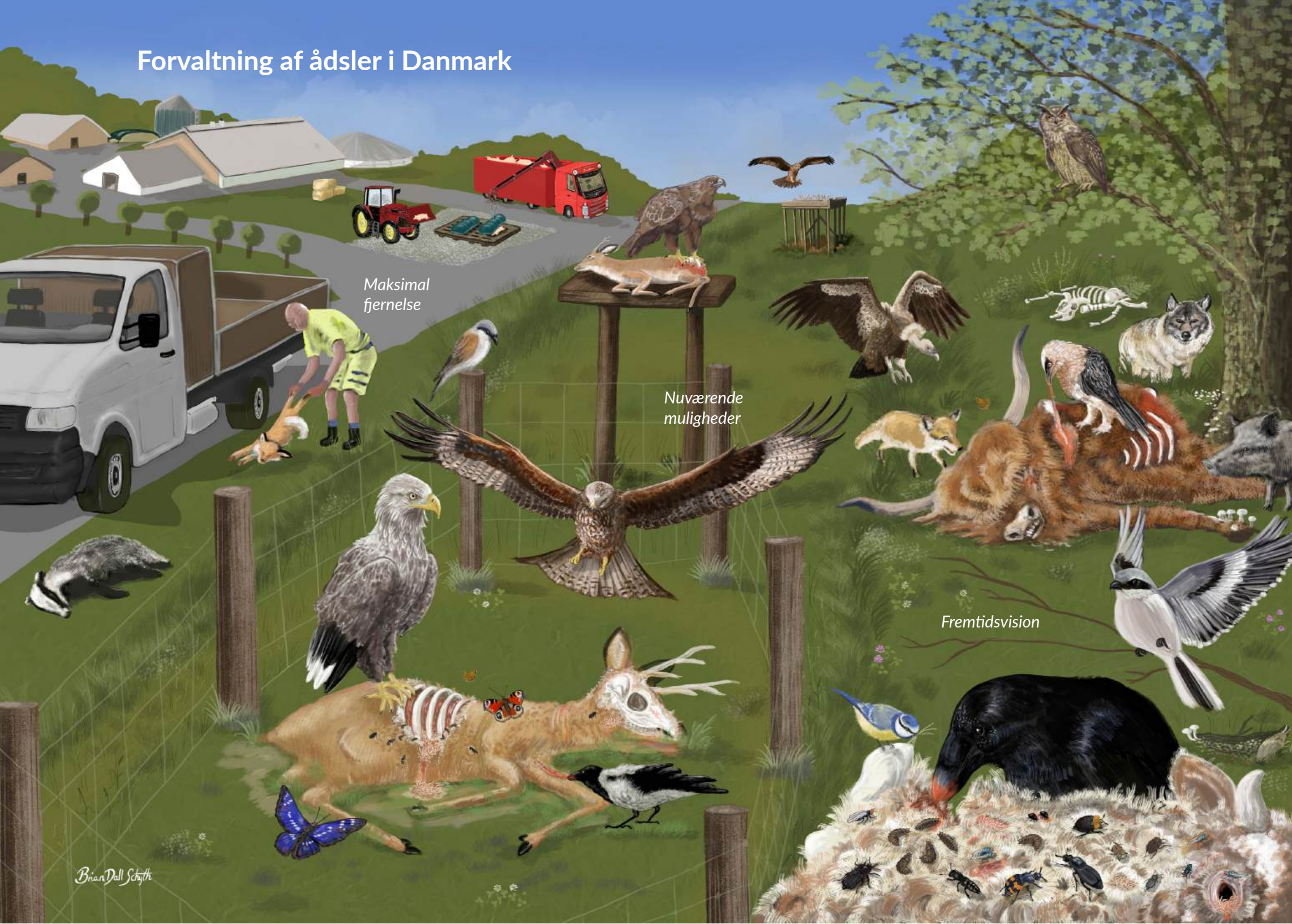
Baggrund

De store planteædere der engang formede det danske landskab, er i dag erstattet med husdyr i landbruget eller er helt fraværende. Fraværet af store planteædere har en negativ indflydelse på naturens tilstand, de naturlige processer og økosystemer i den lille natur vi har tilbage.

I Europa, etableres der flere og flere rewildingprojekter, hvor robuste racer af især heste og kvæg, introduceres i naturlige tætheder i store sammenhængende naturområder. Dyrene er nøglen til naturudvikling på naturens præmisser. De store planteædere katalyserer flere naturlige processer. Med deres bid på planter og træer, slid, tråd og deres lort skaber de variation i artssammensætning, strukturer, vegetation og i fordelingen af næringsstoffer og karbon.

De stor dyrs ådsler kunne på samme måde udfylde flere vigtige økologiske funktioner, men når store planteædere dør i Danmark, er det forbudt at efterlade dem i landskabet. På grund af sygdomsrisici skal de fjernes på lige fod med husdyr i landbruget, ligesom at trafikdræbte dyr også ofte fjernes og destrueres. Regler og praksis er stærkt præget af hensynet til folke- og dyresundheden, hvilket efterlader en begrænset mængde døde dyr i landskabet. Udover forarmelse af naturen, risikere manglen på oplevelsen af døde dyr at vi bliver fremmede overfor døden. Når vi engang imellem alligevel oplever et dødt dyr i naturen, opdager vi til gengæld, at det oftest er fuld af liv.

Forvaltning af ådsler i Danmark

Maksimal
fjernelse

Nuværende
muligheder

Fremtidsvision

Hvorfor behøver vi ådsler?

Død er en betingelse for liv. Ådsler spiller en grundlæggende rolle i naturens kredsløb. Når et dyr dør og nedbrydes, frigives store mængder næringsstoffer i form af kød, fedt, knogler og horn, hår og safter.

Et ådsel er en kortvarig, men værdifuld ressource der er rig på proteiner og mineraler, som er vigtige for et væld af organismer. Mange af disse arter er blevet sjældne i vores landskaber. Afhængigt af især temperatur, forsvinder det som regel hurtigt, fordi mange ådselædende arter konkurrerer om den næringsrige føde. Næringsstofferne spredes rundt i landskabet som rester og igennem ådselædernes kroppe. Det skaber variation og hermed mulighed for øget biodiversiteten.

Det letsomsættelige næringsindhold gør ådsler til små hotspots, bestående af fosfor og andre sparsomme næringsstoffer samt et højt indhold nitrogen relativt til karbon. På grund af det letsomsættelige næringsindhold tiltrækkes mange organismer af ådsler som kilde til føde eller som levested, og også derfor nedbrydes ådsler langt hurtigere end døde træer og andre planter. De næringsstoffer der er tilbage efter den aktive nedbrydning af ådselædende organismer, føres tilbage i jordens kredsløb.

Det øgede næringsindhold i jorden under et ådsel giver gode vilkår for pionerplanter og påvirker på længere sigt sammensætningen af plante- og insektarter, der senere anvendes som føde af andre dyr. Dermed opstår en såkaldt

”bottom-up”-effekt hvor næringsrige ådsler bliver grundlag for en hel fødekæde.

Det sidste der er tilbage efter nedbrydningen af et ådsel, er knogler, horn, gevir, hove og tænder. Fælles for disse er at de indeholder store mængder calcium og mineraler, som kan berige jorden i mange år.

I intakte økosystemer spiller ådselædere og nedbrydere en vigtig rolle for at forhindre ophobning af dødt organisk materiale og spredning af sygdomme. Manglen på ådsler kan føre til, at samspillet mellem ådsler og ådselædere forringes.

For at bevare samspillet mellem ådsler, ådselædere og nedbrydere, er det essentielt at øge tilgængeligheden af ådsler. Dette kan gøres gennem flere tiltag, herunder etablering af ådselpladser under kontrollerede forhold, der er foreneligt med hensynet til folke- og dyresundheden.

Mens lovgivningen er til for at beskytte husdyr mod sygdomme, begrænser den samtidig tilgængeligheden af ådsler i naturen og dermed levestruktur for de arter, der naturligt fjerner dem.

Foto: Aslak Kappel Hansen

Føde til mange arter

Ådsler tiltrækker et helt økosystem af organismer, som også kaldes for 'nekrobiomet'. Organismerne tiltrækkes gennem udslip af særlige lugtkomponenter, som mange specialiserede arter kan opfange på flere kilometers afstand.

De overordnede grupper i nekrobiomet består af:

Mikroorganismer såsom bakterier, igangsætter nedbrydningsprocessen som er særligt koncentreret i ådslets mavesæk. De er blandt andet med til at hæve temperaturen og danne gasser, der puster mavesækken op. Deres aktivitet er med til at frigive de stærke lugtkomponenter som tiltrækker ådselædere og nedbrydere.

Pattedyr som ræv, ulv, bjørn, vildsvin og grævling nærer sig både af kød og svært nedbrydelige dele, f.eks. sener og knogler, og spreder ofte større eller mindre dele af døde dyr rundt i landskabet. Gennem deres bid åbnes ådsler og skaber indgange for mindre dyr. Knogler fra ådsler spredes ofte rundt i landskabet og de største rovdyr, brækker også gerne tykke knogler og store kranier op gennem deres kraftige bid, hvilket blottet knoglemarven.

Insekter spiser af det bløde væv eller lever af de andre insekter, eller deres æg lagt i ådslet. De forskellige insektgrupper optræder i et særligt tydeligt mønster ud fra nedbrydningsstadiet.

Fluer og biller er de vigtigste insektgrupper for nedbrydningen, herunder spyfluer og ådselsbiller, mens også sommerfugle, græshopper og hvepse besøger ådsler. 'Knoglebrudsfluen', også kaldet Bone Skipper Fly (*Thyreophora cynophila*), lægger æg i knoglemarv åbnet af store rovdyr. I lang tid troede man arten var uddød, indtil den pludseligt dukkede op igen i Spanien i 2009.

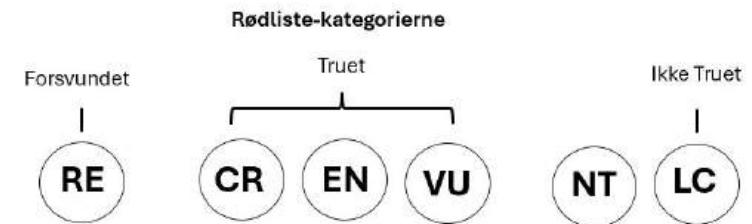
Fugle såsom glenter, gribbe, ørne og ravne spiser af det fordærvede kød. Mindre fugle som Rødrygget tornskade og Stor tornskade spiser af insekterne samt deres mange æg og larver. Småfugle som Blåmejse samler hår ind til redebygning.

Svampe og mosser optræder oftest sent i nedbrydningsprocessen. Når knoglerne for lov til at blive liggende, vil de med tiden også skabe særlige levesteder for mosser og svampe, eksempelvis Hovsvamp (*Onygena equina*), der nedbryder keratin i hove og horn.

Ådsler er vigtige for biodiversiteten

Ådsler har først og fremmest en lokal effekt for de forskellige arter som ådsler understøtter. Nogle af disse arter er generalister, mens mange andre er højt specialiserede arter der er afhængige af ådsler som føde eller levested. Mange af specialisterne er sjældne eller truede. Eksempler på ådselsassocierede arter på den danske rødliste er: Rød Glente (VU), Stor tornskade (CR), Ræv (NT), Ulv (VU), Kæmpeådselsgraver (RE), og Sørgekåben (VU).

Et studie fra 2025 anslår at en tredjedel af verdens ådselædende pattedyrsarter er truede eller faldende i antal individer, på grund af menneskelige aktiviteter, mens IUCN vurderer at det næsten er halvdelen. De tre største trusler er landskabsændringer, intensivt landbrug og handel med vilde dyr. En analyse baseret på den danske Rødliste 2019 viser, at flere specifikke livsformer i den danske natur, der udnytter sparsomme føderessourcer herunder ådsler, er under pres. I en tid med faldende biodiversitet er ådsler derfor et vigtigt bidrag til at bevare sårbare og truede arter.

Størrelsens betydning

Store ådsler dækker alt fra ræve, vildsvin, får, ulv, hjorte og store græssere som kvæg og heste.

Som tidligere beskrevet, frigives alt det kulstof og de næringsstoffer, et dyr har opbygget gennem et helt liv på én gang. Denne ressource bliver herefter omsat og fordelt i landskabet i et komplekst kredsløb, hvor kulstoffet indgår i mange forskellige organismer og lagre. Jo større dyr, desto flere ressourcer frigives.

Sammenlignet med små ådsler, giver store ådsler derfor føde og levested til flere arter over længere tid. For eksempel kan forhøjet kvælstofindhold måles i jorden op til et år efter et dødt svin og helt op til tre år efter et bisonådsel.

Det midlertidige næringschok og den høje aktivitet omkring ådslet får ofte vegetationen til at visne omkring ådslet. Herved skabes bare pletter, hvor nye pionerplanter etablerer sig og bryder dominansen fra konkurrencesterke arter. Store ådsler skaber derfor ikke kun føde til mange arter over lang tid, de fungerer også som kraftige motorer for kulstofdiversifikation og økologisk dynamik i landskabet.

Derudover er der flere arter som specifikt er tilknyttet store ådsler. Det gælder mange rovfugle, hvor ådsler udgør en betydelig del af diæten, og rovdyr som ræv og ulv hvor et stort ådsel kan være en afgørende ressource i perioder med fødemangel. Desuden er flere insekter direkte knyttet

til store ådsler som føderessource eller som levested. Det gælder for eksempel Skråkrovbillen og ådselsbillerne Ligrøveren og Kæmpeådselgraveren, der henholdsvis er i tilbagegang og forsvundet fra Danmark.

Ådsler af store dyr giver altså mulighed for langt flere arter, skaber variation i plantedækket og er essentielt for at sjældne insekter kan nå at fuldende flere dele eller hele deres livscyklus.

Foto: Sara Helene Gregersen

Foto: Aslak Kappel Hansen

Små ådsler er dyr som mus, pindsvin, frøer, lækat og småfugle, men også endnu mindre organismer som insekter og muslinger. Selvom de sammenlignet med store ådsler udgør en langt mindre ressource i sig selv, udgør små ådsler en betydelig del af den samlede ådselsbiomasse på globalt plan.

Derudover er små ådsler også vigtige for flere ådselædende dyr, der udnytter at små ådsler er nemme at flytte og hurtige at udnytte. Det gælder eksempelvis ådselgraverne, som er en slægt af ådselsbiller.

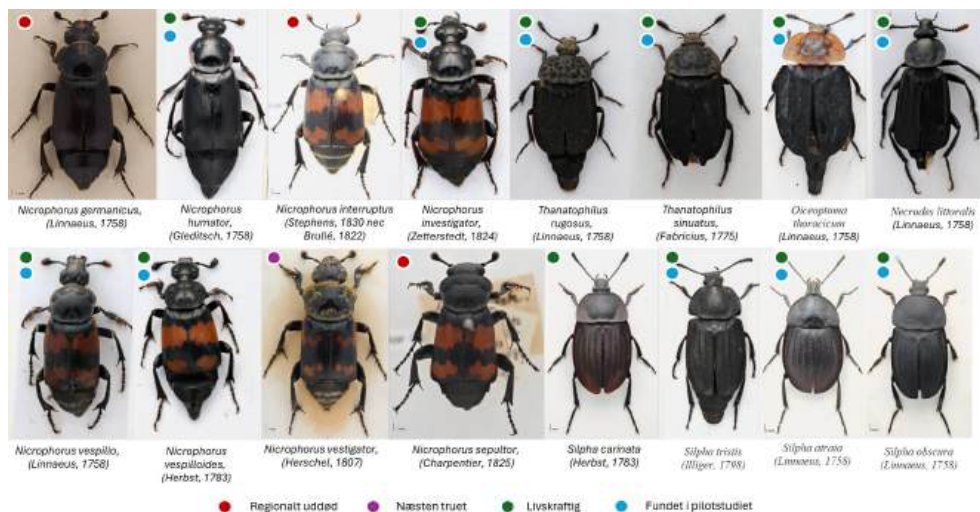
Ådselsgraverne lokaliserer relativt hurtigt mindre ådsler, for at finde dem inden de koloniseres af fluer. Herfra graves de ned under jorden, hvor ådselgraverne lægger deres æg, mens ådslet formes til en rund kugle, der holder sig frisk indtil æggene klækkes. Her fra fodres larverne af deres forældre.

Feltstudie om ådselstørrelse på Skovsgaard Gods

I 2024 blev et feltstudie udført af forfatteren på Skovsgaard Gods på Langeland – et af Danmarks Naturfonds arealer. Her blev forekomsten af insekter undersøgt i forskellige størrelser af ådsler (rådyr, kanin og rotter) på i alt 12 ådsler.

Resultaterne viste at under hele nedbrydningsprocessen, bidrog rådyrådsler til en betydeligt højere mængde insekter og en større diversitet af rovbillearter, sammenlignet med de mindre ådsler. Der blev blandt andet fundet de to sjældne rovbillearter *Philonthus corruscus* og *Philonthus addendus*. I Danmark kendes der 20 arter af ådselsbiller. 16 af disse er direkte associerede med ådsler og heraf er tre regionalt uddøde ifølge Rødlisten. Ud af de 16 arter, blev der i dette studie fundet 11 arter, markeret med blå på figuren herunder. Arternes rødlistestatus henholdsvis 'regionalt uddød' er markeret med rød, 'næsten truet' med violet og grøn indikerer en 'livskraftig' art.

Hvorfor mangler der ådsler?

Der er flere årsager til manglen på ådsler i det danske landskab. De væsentligste udfoldes i de følgende par afsnit.

Drastisk tilbagegang af store pattedyr

For 130.000 år siden under Eem-mellemistiden, fandtes der langt flere store pattedyr i landskaberne end i dag. Denne periode er karakteriseret ved at være den sidste varmeperiode uden markant menneskelig påvirkning. Dengang fandtes i Danmark kæmpebjørn, urokse, skovelefant og næsehorn, men disse arter er nu uddøde. Andre arter som rensdyr, vildsvin og visent er enten forsvundet fra landet eller gået meget tilbage i antal.

På kort tid har mennesket reduceret den vilde pattedyrsbiomasse dramatisk. Før menneskets indtog var biomassen af vilde pattedyr omkring syv gange højere end i dag. I dag udgør vilde pattedyr kun 4 % af den samlede pattedyrsbiomasse, mens mennesker og deres husdyr står for 96 %. Husdyr især kvæg og svin tegner sig alene for omkring 60%.

Det samlede resultat er, at der i dag findes langt færre vildtlevende dyr i landskabet og derfor også langt færre ådsler.

Mangel på plads til vildtlevende dyr

De få store dyr, der stadig findes i Danmark, lever primært bag hegn og bruges til produktion. De fritlevende arter mangler plads i det moderne landskab, og jagt fortsætter selv i beskyttede områder.

Udvidelsen af landbruget og fragmenteringen af landskabet har globalt set reduceret pladsen for store planteædere og rovdyr. Fra midten af 1800-tallet og frem til 1950 ændrede industrialiseringen landskabet drastisk. Natur blev omdannet til landbrug, byer og infrastruktur, og det meste af Danmark blev kultiveret. 82,7 % af arealet var da enten dyrket, urbant eller belagt med vej.

Efter Anden Verdenskrig accelererede mekanisering og produktion med hjælp fra Marshallplanen og man havde ikke længere og i samme høje grad kvæg gående i ekstensive græsningsarealer. Landbrugsarealet voksede frem til 1960'erne og har siden været let faldende. Byer og andre driftede arealer er blevet større, og flere naturtyper er gået tilbage. I dag dækker kultiveret land omkring 73,6 % af Danmark, hvoraf 61 % er landbrug og de fleste store vilde pattedyr er erstattet af husdyr.

Også vilde pattedyr som rådyr og ræv er i markant tilbagegang, og Danmark er på en 117. plads ud af 152 lande i en rangering af beskyttelsen af store pattedyr. De omfattende landskabsændringer har reduceret pladsen for den tilbageværende vildtlevende megafauna. Resultatet er færre ådsler, som ellers ville være tilgængelige for ådselædere og andre organismer.

Lovgivning – kogalskabskrisens konsekvenser

Kogalskabskrisen i 1990'erne – en epidemi, hvor kvæg blev smittet med den dødelige hjernesygdom kogalskab gennem kød- og benmelfoder – førte til, at EU i 2002 indførte strenge hygiejneregler i form af Biproduktforordningen (EF nr. 1474/2002). Forordningen forbød opbevaring og genanvendelse af døde husdyr for at forhindre spredning af TSE-sygdomme (Transmissible Spongiforme Encephalopati), herunder kogalskab. Forbuddet mod at efterlade ådsler fra landbrug var med til at få populationer af gribbe, ørne og glenter til at falde drastisk i hele Europa.

Som følge af internationalt pres blev EU-reglerne opdateret i 2009 og 2011. Opdateringerne gør det nu muligt for nogle medlemslande at opnå dispensation til udlægning af døde husdyr, med formål om fodring af truede arter, der er beskyttet under Fugle- og Habitatdirektivet. Danmark er endnu ikke et af de medlemslande der kan benytte denne ordning.

Lovgivningen ses i dag som et stort juridisk benspænd for indarbejdelse af flere typer ådsler i naturforvaltningspraksis i Danmark.

Lovgivningens rammer

I Danmark reguleres tilstedeværelsen af døde dyr af EU's Biproduktforordning og Gennemførselsforordningen. Forordningerne ledsages af nationale bestemmelser og tolkninger af EU-lovgivningen.

Biproduktforordningen

Biproduktforordningen (EF 1069/2009) regulerer håndtering af animalske biprodukter (ABP), det vil sige hele dyr, dele af dyr og afledte produkter, som ikke må bruges til konsum.

Vildtlevende dyr (udover nedlagt vildt fra jagt) er ikke omfattet af reglerne medmindre der er mistanke om sygdom (artikel 2, stk 2. litra a og b). Dermed må trafikdræbte dyr eller dødfunde dyr gerne blive liggende og er ikke pålagt fjernelse og destruktion.

ABP opdeles i tre kategorier:

Kategori 1: Den mest restriktive kategori, omfatter dyr, der er blevet aflivet pga. mistanke om at bære en overførbar TSE. Desuden også vildtlevende dyr, der er mistænkt for at bære sygdomme, som kan overføres til mennesker eller dyr.

Kategori 2: Omfatter ABP der er uegnede til konsum på grund af fremmedlegemer i kroppen, dyr der er døde af andre årsager end jagt eller slagtning, og dyr der er aflivet som led i sygdomsbekæmpelse. Blandede materialer fra

kategori 2 og 3 er også inkluderet, samt materialer der ikke falder ind under kategori 1 eller 3.

Kategori 3: Slagtekroppe eller dele af dyr, der er egnede til konsum, men som af kommercielle årsager ikke anvendes eller ikke er bestemt til konsum. Desuden slagtekroppe og dyredele, der er erklæret uegnede til konsum, men som ikke viser tegn på sygdomme, der kan overføres til mennesker eller dyr. Vildt, der er nedlagt med henblik på konsum, betragtes som kategori 3-materiale, hvis den ansvarlige for jagten træffer beslutning om, at det ikke skal anvendes til konsum.

Gennemførselsforordningen

Gennemførselsforordningen (EF 142/2011) fastlægger de tekniske bestemmelser for håndtering af animalske biprodukter. Her beskrives bl.a. betingelser for import og transport af animalske biprodukter og afledte produkter. Det er også her, en række af de konkrete dispensationsmuligheder for udlægning af ådsler er beskrevet.

Bekendtgørelse om opbevaring m.m. af døde produktionsdyr

EU-forordningerne ledsages af nationale bestemmelser i Bekendtgørelse om opbevaring m.m. af døde produktionsdyr (BEK 558 af 01/06/2011). Denne fastslår i §2, stk 1, at døde produktionsdyr, defineret som klovbærende dyr, dyr af hesteslægten, pelsdyr og fjerkræ, ikke må efterlades i naturen.

Definitionen af produktionsdyr gælder kun for dyr, der har levet under hegn. Hertil gælder reglerne om sikker opbevaring (fri for ådselædende dyr) samt bortskaffelse. Hvorvidt reglerne også omfatter alle dyr, der befinder sig i indhegningen eksempelvis et krondyr, der allerede var til stede under hegningen og dermed defineres som produktionsdyr er uklart.

I dag skal landmænd sørge for, at døde husdyr afhentes og destrueres på et godkendt anlæg typisk af Daka A/S. Kadavere skal tilmeldes afhentning indenfor 1-5 døgn, afhængigt af opbevaringsfaciliteterne. Kadaverne skal opbevares forsvarligt, så ådselædere ikke får adgang. Overtrædelse af reglerne kan straffes med bøde og i nogle tilfælde op til to års fængsel.

Genforvildede græsningsdyr skal også sendes til destruktion, når de dør

Lovgivningen gør ingen forskel på husdyr i landbruget og græsningsdyr, der anvendes til rewilding. Store planteædere som kvæg, heste, får og geder, der anvendes til rewilding, er fortsat omfattet af de samme EU-regler som husdyr i landbruget.

Selvom dyrene har levet hele deres liv i et naturområde, skal de ved død sendes til destruktion. Indtil dyrene opnår status som vilde, er det pt. ikke en mulighed af efterlade dyrene på arealerne på lovlig vis.

Foto: Eigil Finderup Østergaard

Jagtetiske regler kræver nedgravning

Jagt fjerner en betydelig del af vildtet, som ellers ville dø naturligt og blive til ådsler. Ifølge de jagtetiske regler skal uanvendeligt vildt eller dele heraf, f.eks. rester fra opbrækning, nedgraves eller destrueres af hensyn til jagtens omdømme. Denne praksis har rod i Biproduktforordningens betragning 13.

Flere jægere fortolker dog begrebet god jagtetik anderledes. Nogle vælger at efterlade dele af dyret til naturen diskret placeret væk fra stier for at give ådselædere adgang til ressourcen.

I stedet for at nedgrave resterne kunne det i fremtiden blive accepteret som god jagtskik at lade dem ligge frit, hvor ådselædere kan udnytte dem. Det forudsætter dog brug af blyfri ammunition, som i mange jagtvåben allerede er forbudt og derfor ikke længere bruges, da bly kan skade både dyr og miljø.

En sådan ændring af det etiske grundlag for god jagtskik, kræver for mange et ændret natursyn, hvor døden igen får lov at være en synlig og naturlig del af livet i naturen.

Som et springbræt til genetablering af varig tilgængelighed af ådsler kan opsætning af ådselpladser understøtte truede ådselædere. Her kan ådsler af trafikdræbte og dødfundne dyr, samt overskud af nedskudt vildt fra jagt placeres som et alternativ til destruktion.

Tvetydighed i regler om trafikdræbte dyr

Trafikdræbte dyr er fra et sygdomsperspektiv i de fleste tilfælde sikre at benytte, da man kender dødsårsagen. I en tid med få naturligt forekommende ådsler i naturen, kunne trafikdræbte dyr være en oplagt ressource til at understøtte biodiversitet og økologiske processer. I stedet for at fjerne og destruere trafikdræbte dyr kan disse flyttes til en ådselplads, hvor ådselædere kan få gavn af dem i sikre rammer væk fra trafikale zoner.

På statsveje varetages opgaven af Vejdirektoratet (VD), og håndteres af VDs nuværende entreprenør Terranor. På kommunale veje er det op til den enkelte kommune, om de selv udfører opgaven eller om den udliciteres til eksempelvis Falck.

Håndteringen af trafikdræbte dyr følger primært hensyn til trafiksikkerhed og borgerhenvendelser. I nogle tilfælde efterlades ådsler med vilje. De fleste ådsler fundet omkring vejene ender dog hos Daka eller på forbrændingen.

Vejdirektoratet (VD) oplyser:

- På VDs midterrabatter langs motorveje og motortrafikveje, fjernes ådsler fra ræve-størrelse og opefter, og bliver kørt til godkendt destruktion.
- Ådsler fundet på og tæt ved nødspor langs motorveje samt på landeveje flyttes og lægges i rabatten, når det er muligt. Hvis dette ikke er muligt, bliver de kørt til destruktion.

VD oplyser også, at et samarbejde mellem forvaltere og lokale myndigheder om flytning af ådsler til etablerede ådselspladser kunne være interessant.

Der er ingen regler, der specifikt fastslår, at ådsler fra veje skal fjernes og destrueres af hensyn til folke- og dyresundheden. Fødevarestyrelsen (FVST) kan kun give tilladelse til anvendelse af dyr, der er omfattet af Biproduktforordningen, og vildtlevende dyr er ikke omfattet af Biproduktforordningen.

Hvis et ådsel er tydeligt trafikdræbt, og der ikke er mistanke om sygdom, er dispensation fra Biproduktforordningen som udgangspunkt derfor ikke nødvendig. Spørgsmålet, om hvorvidt det er lovligt at flytte ådslerne til et andet sted, også selvom det er indenfor samme kommune, er dog ikke så enkelt.

Uklarheden opstår især, når ådslerne flyttes fra ét sted til et andet. Ifølge FVST klassificeres trafikdræbte vildtlevende dyr og vildtlevende vildt som fodermaterialer til rovfuglefoderpladser, der skal søges tilladelse til, dog uden at være defineret som nogen ABP-kategori.

Hertil følger en række krav til indretning af foderpladser herunder sikring mod landlevende pattedyr, dokumentation om sporbarhed m.m. I feltstudiet på Skovsgaard Gods var det eksempelvis et krav at søge om officiel tilladelse hos FVST til brug af trafikdræbte dyr.

Det samme er tilfældet i Faxe Kommune, hvor man havde etableret to rovfuglefoderpladser. Her indsamlede Vej- og Parkafdelingen trafikdræbte dyr langs vejene i kommunen og lagde dem ud til rovfuglene. Efter en periode blev det dog lukket ned, da der ikke var blevet søgt om tilladelse hos Fødevarestyrelsen. Kommunen havde ikke ressourcerne til at efterleve de fremsatte krav, og pladserne bruges ikke længere.

Der findes dog flere eksempler på aktører, der har undgået krav om dispensation ved henvendelse til Fødevarestyrelsen. Her er ådsler af trafikdræbte dyr blevet indsamlet og oftest flyttet til en ådselsplads enten med indhegning eller hævet på en platform. I andre eksempler er ådsler blevet fastgjort til en pæl, så nedbrydningsprocessen kunne følges til gavn for formidling til skoleklasser. Aktørerne ønsker at forblive anonyme på grund af usikkerhed om reglerne.

Foto: Aslak Kappel Hansen

Ådselsplads, kadaverplads eller rovfuglefoderplads?

Mens ordet 'kadaver' henviser til kroppen af et dødt dyr, henviser 'ådsler' til døde dyrekroppe i forrådnelse og som levested og føderessource for mange arter samt de mange økologiske processer der udspiller sig, når ådsler får lov til at blive liggende i landskabet (in situ).

En rovfuglefoderplads er den tekniske betegnelse som benyttes af Fødevarestyrelsen, og som primært er relevant, når man skal søge tilladelse til anvendelse af ådsler.

Udenlandske erfaringer

Selvom alle EU-lande er underlagt den samme overordnede lovgivning om animalske biprodukter, arbejder flere lande aktivt på at genoprette ådslers økologiske rolle både som livsgrundlag for mange arter og som en naturlig del af økosystemerne.

De første indsatser begyndte allerede i 1960'erne, men blev sat i midlertidigt bero ved årtusindskiftet, ved indførslen af Biproduktforordningen. Efter lempelserne i 2011, er arbejdet genoptaget i store dele af Europa, særligt drevet af organisationen Rewilding Europe og ARK Rewilding Nederland. Her genskabes the circle of life, gennem reintroduktion af vilde planteædere og store rovdyr, forbedring af habitater, tæt samarbejde med lokale og myndigheder og fodring af gribbe. EU's LIFE program LIFE Feeding Scavengers har bidraget til flere af disse indsatser.

Foto: Pedro Ribeiro / Rewilding Portugal

Foto: Pedro Ribeiro / Rewilding Portugal

Når døde dyr får lov til at gå i fordærv uden krav om indhegning, tiltrækkes mange ådselædende pattedyr – eksempelvis ræv, men også ulv, los og vildsvin nærer af ådsler.

Holland som foregangsland

Holland er blandt de lande, der har bevæget sig længst lovgivningsmæssigt. Ud fra et sundhedsperspektiv, betragtes trafikdræbte og dødfundne vildtlevende dyr som hjorte, ræve, grævling og vildsvin som sikre at efterlade som naturlig biomasse gennem den nationale overvågning. Da ådsler fra disse vildtlevende dyr vurderes sygdomsfrie (vildsvin efter test for afrikansk svinepest), må de blive liggende i *in situ* dvs. hvor de er fundet, men de må også gerne flyttes til sikre steder, hvor ådselædere kan nå dem uden fare for trafik. Flytning af sådanne ådsler kræver derfor ingen særlig tilladelse.

I flere områder anvendes også overskudsvildt fra reguleringsjagt, når det ikke tages med hjem til konsum. Dette kræver heller ikke nogen særlig tilladelse. Det særlige ved den hollandske praksis er derudover, at ådslerne får lov at ligge uden indhegning og uden placering på en ådselsplads også i områder med græssende husdyr.

Store, døde planteædere i hollandske naturområder

Et af de mest banebrydende eksempler på rewilding er foretaget i Holland, hvor Europæisk bison (*Bison bonasus*) blev introduceret på et tidspunkt, hvor bison undgik at blive omfattet af reglerne om registrering og øremærkning. Bisons betragtes derfor i princippet som 'vild' og ådsler fra denne store planteæder må blive liggende i deres områder fordi de ikke kan fjernes af de normale ordninger for fjernelse af døde husdyr, fordi de ikke er registrerede i noget system. Situationen er en gråzone, men er blevet tolereret af myndighederne.

Samtidig har flere rewildingprojekter opnået dispensation til at efterlade ådsler af store planteædere som kvæg og heste i flere udvalgte naturområder, herunder Ostvaarderplassen og Veluwezoom. Når dyrene lever semi-vildt (under hegn) og ikke indgår i fødevareproduktion, kan de forblive i naturen når døden indtræffer, hvis mindst ét af fire kriterier er opfyldt:

1. Ådslet er stærkt nedbrudt, og flytning af det risikerer spredning af kropsdele og væsker.
2. Ådslet ligger i et utilgængeligt område.
3. Ådslet ligger i et beskyttet område og fjernelse vil lede til beskadigelse af beskyttet flora og fauna.
4. Ådslet er lokaliseret i et område, hvor der lever truede eller sårbare arter, der lever af ådsler.

Eksempel på en typisk Hollandsk situation: Et kadaver af en aldrende ko er fundet i et buskads, i et Natura-2000 område med ynglende fugle. Mange dyr udskiller sig fra flokken, når de er ved at dø, hvor de søger ly i buskadser med videre. Fjernelse er i konflikt med beskyttelsesbestemmelserne.

Det kræver en dispensation for hvert enkelt kadaver. Proceduren for dispensation er dog relativ hurtig og simpel. Typisk er én medarbejder ansvarlig for dyrene og står derfor for kontakten med det hollandske svar på Fødevarestyrelsen. Ansøgningen om dispensation foregår ved at indsende info om ådslet, GPS-koordinater og billeder. Indenfor 24 timer træffes en afgørelse om det skal fjernes eller må blive, og efter et par dage modtages et officielt brev om dispensation.

Under hele nedbrydningsperioden må øremærker ikke fjernes fra ådslerne. Først når der kun er knogler tilbage, fjernes øremærker fra arealet. På den måde kan alle individer overvåges.

Der arbejdes nu videre med den politiske vilje til at ændre den juridiske status for nogle af de store planteædere til 'vild'. Holland er underlagt præcis samme EU-lovgivning som Danmark. Forskellen er lovens tolkning. En tilsvarende tilgang anbefales af førende eksperter og praktikere som en nødvendig vej frem for Danmark.

Iberiske erfaringer: Kadavere fra husdyr

Spanien har i årtier udlagt selvdøde husdyr på såkaldte vulture restaurants for at understøtte gribbebestandene, der tidligere led under både forgiftning og ændringer i landbrugspraksis. Denne tradition blev imidlertid forbudt under kogalskabskrisen i 1990'erne og indførelsen af Biproduktforordningen ved årtusindskiftet.

I dag er Spanien og Portugal de mest progressive lande i EU, når det gælder udlægning af husdyrkadavere i landbrugspraksis. Her tillades det nogle steder, ofte i sammenhænge med Natura 2000-områder, at lade selvdøde drøvtyggere, heste og æsler fra ekstensivt landbrug blive liggende i områder, som er udpeget som "prioritet for gribbe". Kvægkadavere kan også tillades i nogle tilfælde, men kræver en stærk begrundelse.

Portugal fortolker lovgivning mere stringent, men har efter langvarigt bureaukratisk arbejde godkendt private ådselpladser for landmænd med små drøvtyggere og svin, i svært tilgængelige områder, hvor bortskaffelse er svært og hvor der lever truede gribbe. Erfaringen viser, at variation i tid og sted er vigtig for at undgå dominans af konkurrencesterke arter som gåsegribben.

Disse tiltag har sammen med EU's LIFE-projekter bidraget til den markante fremgang for Europas fire gribbearter, som i Spanien nu har stabile og i flere tilfælde voksende bestande.

Den første tilladelse til udlægning af døde husdyr på en privat ådselplads blev givet til landmanden Albano i Greater Côa Valley (Portugal). Pladserne kaldes foderstationer, da formålet er at fodre gribbe. Bortskaffelsesmetoden anses for effektiv, økonomisk besparende og som en milepæl for bevaringsindsatsen af gribbepopulationer.

Rewilding Europe undersøger pt. mulighederne for at opnå en semivild status for specifikke populationer af fritlevende heste og kvæg flere steder i Europa.

Tyske og svenske erfaringer

I Tyskland er der juridisk råderum for jægere for at etablere foderpladser med det formål at skyde rovdyr. Det undersøges nu, hvordan disse pladser kan omdannes til ådselpladser for ådselædere, hvor man samtidig kan fremme formidling om ådslers økologiske rolle og naturturisme.

Derudover ser man i både Tyskland og Sverige på mulighederne for at flytte ådsler fra trafikdræbte, vildtlevende dyr langs veje til sikre lokaliteter, for de ådselædende dyr der tiltrækkes ådslerne, ligesom man gør i Holland.

De to rovfuglefoderpladser i Lille Vildmose blev etableret i 1992 af Aage V. Jensens Naturfond i samarbejde DOF. Pladserne er udformet af omvendte træer, hvor rødderne danner en platform for udlægning af ådsler. Formålet er at fodre truede rovfugle.

Foto: Sara Helene Gregersen

Danske erfaringer

I stedet for at sende ådsler fra trafikdræbte og dødfundne dyr samt overskudsdyr fra jagtreguleringer til forbrænding, har flere danske aktører set mulighederne i at udnytte disse ressourcer lokalt. Ved at placere ådsler på etablerede ådselpladser kan ådselædende fugle som rød glente, ørne og stor tornskade understøttes.

Erfaringer med udlægning af ådsler findes fra Lille Vildmose, Kragelund Mose og flere danske kommuner. Desuden er der erfaringer at hente fra tidligere projekter ved Skovsgaard Gods, Løvbakke Dyrhave og Klelund Dyrhave. Samtidig findes projekter der ønsker at være anonyme, på grund af uklarhed om reglerne for brug af trafikdræbte dyr og dødfundne dyr.

Udlægningsmetoderne har oftest været udformet ud fra forsigtighedsprincippet om hensyn til dyre- og folkesundheden. Det gøres ved, at sørge for at pattedyr ikke har adgang.

Typisk har aktører placeret ådslerne på en **ådselsplads** (også ofte omtalt som kadaverplads), som består af en platform hævet fra jorden. Her udlægges ådsler til gavn for særligt rovfugle, mens pattedyr ikke har adgang.

En anden mulighed er en **ådselszone**, hvor et område indhegnes for at forhindre adgang for pattedyr. Her kan ådsler placeres på jorden, til gavn for både rovfugle, men også vegetationen og insekter der lægger æg i jorden omkring ådsler.

Der er som regel anvendt trafikdræbte dyr, hvor Lille Vildmose som de eneste også har anvendt slagteaffald fra kreaturer, og nedlagt vildt under særlig tilladelse.

Foto: Sara Helene Gregersen

I Lille Vildmose, udlægges ådsler også på jorden i en indhegning, under tilladelse fra FVST. Hegnet er sikret mod pattedyr, herunder undergravning af ræve og rotter. Publikum kan beskue nedbrydningen og rovfugle der tiltrækkes fra afstand fra publikumsattraktionen 'Dødens Tårn'. Tilladelsen gælder fem år ad gangen, hvorefter den fornyes.

Ådselszone i Aalborg Kommune

I Aalborg Kommune ønsker man at etablere en ådselszone og samtidigt spare penge på indsamling af ådsler.

I en periode blev opgaven om indsamling af døde vildtlevende dyr lagt ud til et eksternt firma. Tidligere håndterede kommunen selv indsamlingen efter borgerhenvendelser, men da ordningen blev udliciteret, steg antallet af indsamlinger markant. Alt fra småfugle til hjortevildt blev afhentet. Prisen lå på omkring 1.600 kr. pr. dyr uanset størrelse, og efter en periode med cirka 150 indsamlinger om året blev aftalen opsagt. Kommunen sparer dermed anslået op mod 240.000 kr. årligt.

Aalborg Kommune har siden overvejet at etablere en eller flere ådselszoner, bestående af indhegnede områder på en halv til en hel hektar, hvor trafikdræbte dyr kunne lægges ud til gavn for ådselædere eventuelt i samarbejde med nabokommuner. Idéen er dog endnu ikke realiseret.

Vejledning i anvendelse af ådsler

Flere kommuner, afdelinger i Naturstyrelsen og private aktører har udvist interesse for indarbejdelse af ådsler i deres forvaltningspraksis. Derudover har Vejdirektoratet også udvist interesse i samarbejde om indsamling af ådsler til ådselspladser.

Aktørerne møder dog udfordringer, da lovgivningen opleves som uklar og hæmmende. Uensartet tolkning skaber usikkerhed, og der er derfor behov for ensrettede retningslinjer til, hvordan ådsler lovligt og forsvarligt kan indgå i naturforvaltningen.

I det følgende beskrives en vejledning i relevant lovgivning, en række opmærksomhedspunkter før man etablerer en ådselsplads eller begynder at indsamle og udlægge ådsler samt anbefallinger til ådselspladsens udformning.

Ved tvivl om juridiske forhold, anbefales det altid at kontakte den ansvarlige myndighed for ådsler og animalske biprodukter Fødevarestyrelsen.

Er en tilladelse nødvendig?

Baseret på de erfaringer der er gjort i Danmark med forvaltning af ådsler og ifølge Fødevarestyrelsen, er en tilladelse som udgangspunkt altid nødvendig, uanset typen af ådsler.

Det lader til at 'flytning' af både trafikdræbte og dødfundne dyr af vildtlevende dyr, fra det sted man har fundet det til en ådselsplads, gør at vildtlevende dyr således bliver omfattet af reglerne, også selvom vildtlevende dyr ikke defineres som ABP i Biproduktforordningen.

Selvom enkelte aktører har undgået krav om dispensation ved anvendelse af trafikdræbte dyr, på baggrund af henvendelse til FVST, baserer de fleste danske eksempler sig på et krav om tilladelse.

Derfor anbefales det generelt at søge officiel tilladelse til udlægning af ådsler på ådselspladser eller i ådselszoner.

Fødevarestyrelsen (FVST) kan give tilladelse til anvendelse af animalske biprodukter i kategori 2 og 3, til særlige fodringsformål gennem en ansøgning om dispensation, efter Biproduktforordningens §18 e). Fodringformålet handler om fodring af vildtlevende dyr eksempelvis truede rovfugle med animalske biprodukter.

Der bør som minimum søges tilladelse hvis:

- Ådslerne defineres som et animalsk biprodukt (ABP) dvs. ådsler fra:
 - » Husdyr/produktionsdyr eller andre dyr, der er slagtet på slagteri eller er aflivede.
 - » Nedlagt vildtlevende vildt (fra jagt), i det der foretages en beslutning om at det ikke skal bruges til konsum.
- Der er mistanke om sygdom i ådslet.
- ABP ønskes anvendt til forskningsformål.
- Ådslerne skal flyttes over længere afstande, f.eks. mellem kommuner (frarådes generelt).

Det anbefales også at søge tilladelse til brug af trafikdræbte vildtlevende dyr. Det er uklart om en decideret tilladelse er påkrævet til brug af trafikdræbte dyr.

Kontakt til den lokale veterinærenhed

Hvis I vil være sikre på at overholde alle regler, anbefales det at kontakte en af Fødevarestyrelsens lokale veterinærenheder (Veterinær Nord, Øst, og Syd). De vil oplyse om de mener det nødvendigt at søge om en decideret tilladelse.

Enhed	Kontakt	Dækker disse post-numre
Veterinær Nord	10@fvst.dk	3900-3971 + 6880-6990 + 7270 + 7280 + 7330- 7680 + 7700-8680 + 8765-8766 + 8799 + 8800-9990
Veterinær Syd	11@fvst.dk	6000-6870 + 7000-7260 + 7300-7323 + 8700-8763 + 8781-8789
Veterinær Øst	12@fvst.dk	1000-3790 + 4000-5985

Mere information

På Fødevarestyrelsens hjemmeside kan man finde information om ABP, kategorisering og ansøgningsskemaer til dispensation gennem stien: 'Foder -> Animalske biprodukter -> Animalsk foder -> Animalske produkter i foder -> Animalske biprodukter til særlige fodringsformål'.

Sådan søger man dispensation fra Biproduktforordningen

Når man søger tilladelse hos Fødevarestyrelsen (FVST) til udlægning af ådsler, søges der dispensation fra destruktion af animalske biprodukter (ABP) via artikel 18 (e) i Biproduktforordningen og registrering gives i henhold til artikel 23 i Biproduktforordningen.

Hvilke typer døde dyr kan der søges tilladelse for?

FVST kan give tilladelse til fodring med ABP-kategori 2- og 3-materiale, under betingelser der sikrer folke- og dyresundheden. Dyrene må ikke være aflivede eller døde på grund af forekomst eller mistanke om sygdom. I følge Biproduktforordningen, kan myndigheder kun give tilladelse til anvendelse af døde dyr, der er omfattet af reglerne om animalske biprodukter.

Fodrings-formål

Tilladelsen er betinget af et krav om 'særlige fodringsformål'. Tilladelsen dækker udlægning af foder (ådsler) på foderpladser til vildtlevende dyr, særligt vilde og truede rovfugle som lever i området, for eksempel rød glente, sort glente, kongeørn, havørn eller stor tornskade.

'Ådselsplads' beskriver ikke nødvendigvis formålet om fodring og 'rådnepladser' tolkes som alternativ bortskaffelse af ABP. I en ansøgning om dispensation brug da 'rovfuglefoderplads', for at øge succes med tilladelse.

Udformning af foderpladsen*

Landlevende pattedyr må ikke have adgang til ådslerne. Ifølge krav fra FVST, skal 'foderet' dvs. ådslerne placeres i et heget areal, som er solidt og nedgravet i min. 30 cm dybde og forsynet med el i 180 cm højde. Indhegningen skal bestå af finmasket net med hulstørrelse 6x6 mm, være nedgravet 30 cm i jorden og 20-25 cm over jorden. Hegnet skal yderst forsynes med to strømførende tråde i 20 cm og 50 cm over terræn.

FVST vil i en tilladelse nøje anviser samtlige krav nødvendige for at give dispensation, hvis de ikke mener beskrivelsen i en ansøgning har været fyldestgørende.

Et alternativ er en ådselsplads, der er hævet over jorden. Platformen bør være 1,8–2 meter over jorden, så landlevende pattedyr ikke kan nå ådslet.

Platformen holdes af solidt nedgravede eller støbte stolper i jorden. Ådslet kan evt. sikres med oprette metalstænger eller kanter på platformen.

*Bemærk at der i ovenstående er taget udgangspunkt i den mest restriktive beskrivelse lavet af FVST. Det kan være muligt at få tilladelse uden at leve op til samtlige af disse krav. For eksempel ved at nøjes med 6x6 mm maskehegn i nederste del af heget og op til 30 cm over terræn. Resten kan fx være 10x10 cm i maskestørrelse.

Tidsperiode og fornyelse

Tilladelsen søges for en specifik periode (fx 5 år). Fornyelse kræver en ny ansøgning via officiel formular. Behandling af ansøgninger kan tage flere uger.

Beskrivelse af animalske biprodukter

Oplysninger om dyreart, antal og vægt, oprindelse og dødsårsag (trafikdrab, jagt/regulering, dødfunden, aflivning, opdræt) skal dokumenteres. Der skal føres protokol undervejs, så myndighederne kan spore og kategorisere dyrene.

Hygiejne og sikkerhed

Følg forordningen om særlig hygiejnebestemmelser for animalske fødevarer (EF nr. 853/2004) og brug handsker i forbindelse med håndtering af døde dyr. Sørg for omklædningsfaciliteter og adgang til vand og sæbe. FVST sætter som regel også krav om løbende oprydning af rester som knogler og huder.

Øvrige tips ådselspladser

Placering

Placer pladsen i åbent land, så den er synlig for store rovfugle og afskrækkende for rotter.

Tag forbehold for lugtgener til øvrige naboer. Det anbefales at holde god afstand til naboskel offentlige stier (min. 200 m), og placere pladsen et sted med læghegn eller evt. skov imellem.

Undgå placering i eller nærhed til områder der er omfattet af:

- Naturbeskyttelseslovens §3
- Skovlovens §28
- Natura 2000 eller Fuglebeskyttelsesområder
- Vandløbsloven
- Område med særlige drikkevandsinteresser eller drikkevandsboringer

Hvis placering alligevel planlægges her, kan det være nødvendigt med en dispensation, da ådsler kan påvirke næringsstofcyklus og/eller arealets tilstand.

Variation og bærekapacitet

Varier udlægning mellem flere pladser og udlæg ikke flere ådsler end hvad der kan nå at blive spist og nedbrudt inden det næste udlægges.

Design og adgang

Hvis ådselspladserne etableres på jorden og et område skal indhegnes, bør der itænkes en låge for adgang. Denne kan med fordel låses af, så uvedkommende ikke har adgang. Pladsen bør gøres stor nok til at der maksimeres til græsslåning kan komme ind, så der ikke opbygges førnelag. Det er vigtigt at ådslet let kan ses og tilgås af rovfugle.

Koordineret indsats

Samarbejde mellem kommuner, Naturstyrelsen og lokale aktører kan styrke både drift og effekt samt en kontinuerlig udlægning. Hav en kontaktperson der varetager henvendelser og tip om ådsler fundet i trafikken og deres lokalitet.

Formidling og monitorering

Formidling og af ådslers økologiske funktion er vigtig for at fremme biodiversitet og bevidsthed om vigtigheden af ådsler i Danmark. Overvej monitorering af arter via kamerafælder eller insektfælder. Opsæt skilte der forklarer formålet med at udlægge ådsler. Det kan være med til at fremme forståelse og accept af nedbrydning af ådsler som en naturlig proces.

Hygiejnebevis

Ved henvendelse til Fødevarestyrelsen kan det være en fordel at oplyse, at ådslerne vurderes ift. sygdomsforekomst af en jæger med hygiejnebevis.

Skovsgaard Gods som eksempel

Ønske om ådselspladser

På Skovsgaard, der er ejet af Danmarks Naturfond, ønskes det at kunne udlægge ådsler på lovlig og forsvarlig vis. Ønsket er en del af Skovsgaards ambitioner om at styrke biodiversiteten og integrering af så mange naturlige processer som muligt inden for lovgivningens rammer.

Foto: Sara Helene Gregersen

Baggrund for ønsket

I året 2024 gik der på Skovsgaards 245 ha (i dag udvidet til 405 ha) 72 Skotsk højslandskvæg og 25 Exmoor ponyer som en del af helårsgræsningen. Samme år døde et antal dyr af kvæg og heste. Dyrene døde af naturlige årsager og var ikke relateret til sygdom. Denne mængde døde dyr kunne have gavnet mange arter på arealet, men blev på grund af lovgivningen bortskaffet via Daka.

Anbefalinger til Skovsgaard

Det er som tidligere beskrevet meget svært at få lov til at anvende kadavere fra husdyr på foderpladser og ses kun i enkelte EU-medlemslande. Af den grund, vil det med al sandsynlighed være udelukket at kombinere udlægning af de kvæg og heste som dør en gang i mellem af naturlige årsager og ikke af sygdomme.

På baggrund af erfaringerne fra pilotprojektet og fordi der går husdyr på arealet, vil det sandsynligvis være svært at få lov til at udlægge ådsler, også selvom det er ådsler af vildtlevende dyr, og at de lægges på en rovfuglefoderplads. Det har dog vist sig muligt for flere andre aktører at kombinere ådselspladser med græssende husdyr, hvilket afspejler uklarheden i lovgivningen i praksis. Derfor er det relevant at afsøge mulighederne for etablering af ådselspladser på Skovsgaard.

Lovgivning

Det burde i princippet være en lovlig mulighed at udlægge ådsler fra vildtlevende dyr (trafikdræbte og dødfundne) ud fra bestemmelserne i Affaldsdirektivets artikel 2, stk. 2 litra c og nyttiggørelsesprincippet beskrevet i artikel 6, stk 1. Dog har flere veterinærfagfolk anbefalet at søge samråd hos Fødevarestyrelsen, i det der slagtes dyr til konsum.

Efter forgæves forsøg på vejledning hos Veterinær Syd, anbefales det at søge dispensation fra Biproduktforordningen §18, stk 1 e), gennem de officielle kanaler.

I ansøgningen kan der lægges op til etablering af tre rovfuglefoderpladser med ådsler fra vildtlevende dyr og vildtlevende vildt fra nærområdet, som det nærmeste alternativ. Der søges tilladelse for en længere periode ad gangen, for eksempel fem år, hvorefter den skal fornyes. Langeland Kommune har udvist interesse for et samarbejde om indsamling af døde dyr fra kommunale veje.

Udlægningen vil foregå efter et rotationsprincip, hvor der skiftes mellem brug af de to pladser. På den måde sikres den mest naturlige tilgængelighed og forekomst af ådsler, under omstændighederne.

Fodringsformål

På Skovsgaard Gods lever en lang række arter der er associerede med ådsler og som er rødlistede, sjældne eller på anden måde truede.

Af fugle inkluderer listen blandt andet Rød glente (*Milvus milvus*) der er sårbar, Stor tornskade (*Lanius excubitor*) der er kritisk truet og Havørn (*Haliaeetus albicilla*) der er næsten truet. Af insekter er der tidligere registreret den sjældne Skrækrovbille (*Creophilus maxillosus*) og Ligrøver (*Necrodes littoralis*) som er i potentiel tilbagegang. Det er på baggrund af de vildtlevende arter, der søges om dispensation fra Biproductforordningen, §18, stk 1, e.

Design af ådselspladser

Det anbefales at ådselspladserne udformes som en indhegning, således at kvæg, heste og øvrige pattedyr er hindret fysisk kontakt med ådslerne. Indhegningen skal være 180 cm i højden, solidt ankret i jorden, nedgravet 30 cm i jorden, og være forsynet med maskehegn og strøm. Således er kvæg, heste og øvrige pattedyr hindret fysisk kontakt med ådslerne. Kun driftspersonale må få adgang til indhegningerne.

Anbefalingen følger af tidligere erfaring med dispensationsansøgning og FVSTs krav herpå. Kadaverne lægges på jorden, da dette modsat en hævet ådselsplads, sikrer at ådslerne også gavner insekt- og plantesamfund og bidrager til recirkulering af næringsstoffer.

Placering

Ådselspladserne placeres i det åbne landskab hvor rovfugle nemt kan tilgå pladserne. Desuden placeres pladserne, så man let kan komme til og fra med ATV og udføre tilsyn samt udlægge ådsler.

Lokaliteterne er valgt ud fra et kriterie om en minimumsafstand til tilstødende naboskel, stier og beskyttede vandløb på minimum 200 meter i alle retninger. Det er forsøgt at placere pladserne diskret, så de ikke er synlige fra vej. Det er lykkedes ved plads 2 og 3 (se side 62-63).

Arealet er beliggende i et 'område med drikkevandsinteresser' (OD), men ikke 'område med særlige drikkevandsinteresser' (OSD). Der burde derfor som udgangspunkt ikke være krav om dispensation hos Miljøstyrelsen.

Ingen af pladserne er placeret i nogle af arealets beskyttede naturtyper (§3, NBL).

Pladserne er ikke tilgængelige fra offentlige stisystem, men hvis nogen skulle gå 'off-road' opsættes skiltning der forklarer ådselspladsernes formål.

Formidling om ådslers biodiversitetsmæssige effekt er indtænkt som en del af naturformidlingen i Naturværkstedet, og tilgængelig for Skovsgaards mange besøgende under guidede ture af Skovsgaards naturvejledere.

Fremtidsvision

I fremtidsvisionen for det danske ådselslandskab, er ådsler af store herbivorer en naturlig og lovlig del af økosystemet. Visionen inkluderer konkret, at husdyr, der er sat under hegn og indgår i vildgræsning, naturpleje og rewilding projekter, må få lov til at blive liggende som ådsler in situ, når de dør.

Der kan tages flere hensyn og forbehold; for eksempel at ingen af dyrene på arealet frasælges som kød, at nabogrunden ikke holder husdyrbesætninger og det er en forudsætning at der føres kontrol og overvågning af sygdomsforekomst, eksempelvis igennem prøvetagning.

Visionen for efterladelse af selvdøde store herbivorer kræver, at ådsler af samtlige dyr i rewilding-sammenhænge, ikke længere defineres som 'produktionsdyr', også selvom de er sat under hegn, og en redefinering af dem som semi-vilde dyr, fremfor husdyr eller produktionsdyr. Dette kræver en lovændring af bekendtgørelsen om opbevaring af døde husdyr (BEK nr. 558), og desuden særlige dispensationsmuligheder i Biproduktforordningen.

Som en start bør døde store planteædere, der indgår i rewildingindsater, hvor der ikke er mistanke om sygdom, fritages fra krav om bortskaffelse, hvis mindst ét af følgende kriterer er overholdt:

1. Ådslet er stærkt nedbrudt, og flytning af det risikerer spredning af kropsdele og væsker.
2. Ådslet ligger i et svært fremkommeligt område.
3. Ådslet ligger i et beskyttet område og fjernelse vil lede til beskadigelse af beskyttet flora og fauna.
4. Ådslet er lokaliseret i et område, hvor der lever truede eller sårbare arter, der lever af ådsler.

Opsummering

Indtil det er juridisk muligt at efterlade ådsler af store planteædere in situ under de beskrevne særlige kriterier, er der flere metoder der kan anvendes, for at understøtte tilgængeligheden af ådsler.

Metoderne der er opsummeret herunder, er anerkendte af flere forskere og anbefales af førende naturorganisationer indenfor rewilding og ådselsøkologi:

1. Minimal intervention af naturlig død hos dyr og heraf tilladelse af naturlig nedbrydning
2. Etablering af ådselspladser, platforme eller indhegnede områder med ådsler på jorden.
3. Samarbejde mellem forvaltere og indsamlingsfirmaer om placering af trafikdræbte dyr og overskuds-jagtudbytte på ådselspladser.
4. Accept af god jagtetik som værende efterladelse af indvolde og andre rester fra jagt ovenpå jorden fremfor nedgravning.

Publikationen kan afhentes på adressen:

Danmarks Naturfond
Skovsgaard Gods
Kågårdsvej 12, 5900 Rudkøbing
Tlf: + 45 62 57 14 15
Mail: kontor@dknf.dk

TAK til

Der skal lyde en stor tak til de personer der har ydet deres hjælp og ekspertise til udformningen af dette faktablad. Viden og erfaringer baserer sig på samtlige fagpersoner, herunder:

Bart Beekers & Ykelien Damstra (ARK Rewilding Nederland), Sara Aliácar (Rewilding Europe), Roeland Vermeuten (FREE Nature), Steffen R. Bengston (Faunaforst), Jakob Konnerup & Michael Tams Engberg (Lille Vildmose), Pedro Ribero (Rewilding Portugal), Charles L. Hansen (Vejdirektoratet), Skovsgaard Gods og kollegaer ved Københavns Universitet.

Viden er desuden baseret på forfatterens specialeprojekt, under vejledning af Tora Finderup Nielsen (AU), Mathias Just Justesen (KU) og Aslak Kappel Hansen (KU), og efterfølgende arbejde med vidensopsamling på Københavns Universitet.

Øvrig litteratur er benævnt herefter.

Referencer brugt i faktabladet

Aliácar, S. (2025). Personlig korrespondence. Møde med Sara Alácar, Rewilding Europe 20/11-2025.

Barton, P. S., Cunningham, S. A., Lindenmayer, D. B., & Manning, A. D. (2012). The role of carrion in maintaining biodiversity and ecological processes in terrestrial ecosystems. *Oecologia*, 176, 761–772. <https://doi.org/10.1007/s00442-012-2460-3>

Barton, P. S., Evans, M. J., Foster, C. N., Pechal, J. L., Bump, J. K., Quaggiotto, M. M., & Benbow, M. E. (2019). Towards Quantifying Carrion Biomass in Ecosystems. *Trends in Ecology and Evolution*, 34(10), 950–961. <https://doi.org/10.1016/j.tree.2019.06.001>

Bar-On, Y. M., Phillips, R., & Milo, R. (2018). The biomass distribution on Earth. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 115(25), 6506–6511. <https://doi.org/10.1073/pnas.1711842115>

Beekers, B., Meertens, H., Reiniers, K., Helmer, W., Colijn, E., Krawczynski, R., & Meissner, R. (2017). Circle of Life. A new way to support Europe's scavengers. In *ARK Nature, Rewilding Europe*. <https://doi.org/10.26763/2017.01>

Benbow, M. E., Barton, P. S., Ulyshen, M. D., Beasley, J. C., DeVault, T. L., Strickland, M. S., Tomberlin, J. K., Jordan, H. R., & Pechal, J. L. (2019). Necrobiome Framework for Bridging Decomposition Ecology of Autotrophically and Heterotrophically Derived Organic Matter. *The Bulletin of the Ecological Society of America*, 100(1). <https://doi.org/10.1002/bes2.1454>

Benbow, M. E., Tomberlin, J. K., & Tarone, A. M. (2016). *Carrion Ecology, Evolution, and Applications*. CRC Press.

Carter, D. O., Yellowlees, D., & Tibbett, M. (2007). Cadaver decomposition in terrestrial ecosystems. In *Naturwissenschaften* (Vol. 94, Issue 1, pp. 12–24). <https://doi.org/10.1007/s00114-006-0159-1>

Danmarks Statistik. (u.å.). Arealopgørelser. <https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/miljoe-og-energi/areal/arealopgoerelser>. Tilgængelighed: 08-05-2024.

DeVault, T. L., Rhodes, O. E., & Shivik, J. A. (2003). Scavenging by vertebrates: Behavioral, ecological, and evolutionary perspectives on an important energy transfer pathway in terrestrial ecosystems. In *Oikos* (Vol. 102, Issue 2, pp. 225–234). <https://doi.org/10.1034/j.1600-0706.2003.12378.x>

Finn, J. A. (2001). Ephemeral resource patches as model systems for diversity-function experiments. *Oikos*, 92(2), 363–366. <https://doi.org/10.1034/j.1600-0706.2001.920219.x>

Fløjgaard, C., Buttenschøn, R. M., Bille Byriel, D., Kuhlmann Clausen, K., Gottlieb, L., Kanstrup, N., Strandberg, B., & Ejrnæs, R. (2021). Biodiversitetseffekter af rewilding. <https://dce2.au.dk/pub/SR425.pdf>

Fødevarestyrelsen (u.å.): Animalske biprodukter til særlige fodringsformål. Internet: Animalske biprodukter til særlige fodringsformål - Fødevarestyrelsen. Besøgt d. 22/11-2025.

Galetti, M., Moleón, M., Jordano, P., Pires, M. M., Guimarães, P. R., Jr., Pape, T., Nichols, E., Hansen, D., Olesen, J. M., Munk, M., de Mattos, J. S., Schweiger, A. H., Owen-Smith, N., Johnson, C. N., Marquis, R. J., & Svenning, J.-C. (2017). Ecological and evolutionary legacy of megafauna extinctions. *Biological Reviews*, 93(1), 845–862. <https://doi.org/10.1111/brv.12374>

Gregersen, S. H. (2024): Carrion Beetles – a Danish Pilot Study. Department of Geosciences and Natural Resource Management, Faculty of Science, University of Copenhagen. https://soeg.kb.dk/permalink/45KBDK_KGL/1pioq0f/alma99126183785605763

Gu, X., Krawczynski, R., Wagner, H.-G., & Wiegand, G. (2014). Carcass Ecology - more than just Beetles. *Entomologische Berichten*, 1–2(74), 68–74. <https://www.researchgate.net/publication/260407890>

Kristensen, S. B. P., Reenberg, A., & Peña, J. J. D. (2009). Exploring local rural landscape changes in Denmark: A human-environmental timeline perspective. *Geografisk Tidsskrift*, 109(1), 47–67. <https://doi.org/10.1080/00167223.2009.10649595>

Kjær, C., Ehlers, B., Bruus, M., Hansen, M.D.D., Hansen, R.R., Holmstrup, M., Høye, T.T., Jensen, J., Offenberg, J., Strandberg, B., Strandberg, M. & Wiberg-Larsen, P. (2020). Insekters tilbagegang. Hvilke insekter går tilbage, hvorfor og hvad kan der gøres? Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 90 s. - Videnskabelig rapport nr. 388. <http://dce2.au.dk/pub/SR388.pdf>

Levin, G., & Normander, B. (2008): Arealanvendelse i Danmark siden slutningen af 1800-tallet. Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. 46 sider. – Faglig rapport fra DMU nr. 682.

Merritt, R. W., & De Jong, G. D. (2015). Arthropod communities in terrestrial environments. In M. E. Benbow, J. K. Tomberlin, & A. M. Tarone (Eds.), *Carrion ecology, evolution, and their applications* (pp. 65–91). (1st ed., Vol. 1). CRS Press.

Moore, J. C., Berlow, E. L., Coleman, D. C., De Suiter, P. C., Dong, Q., Hastings, A., Johnson, N. C., McCann, K. S., Melville, K., Morin, P. J., Nadelhoffer, K., Rosemond, A. D., Post, D. M., Sabo, J. L., Scow, K. M., Vanni, M. J., & Wall, D. H. (2004). Detritus, trophic dynamics and biodiversity. In *Ecology Letters* (Vol. 7, Issue 7, pp. 584–600). Blackwell Publishing Ltd. <https://doi.org/10.1111/j.1461-0248.2004.00606.x>

Newsome, T. M., Barton, B., Buck, J. C., DeBruyn, J., Spencer, E., Ripple, W. J., & Barton, P. S. (2021). Monitoring the dead as an ecosystem indicator. *Ecology and Evolution*, 11(11), 5844–5856. <https://doi.org/10.1002/ece3.7542>

Nygaard, B., Levin, G., Bladt, J., Holbeck, H.B., Brøndum, W., Spelth, P. & Ejrnæs R. (2012). Analyse af behovet for græsning og høslæt på beskyttede naturarealer. Areal, biomasse og antal græsningsdyr. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 78 s. - Teknisk rapport fra DCE Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 13 <http://www.dmu.dk/Pub/TR13.pdf>

Payne, J. A. (1965). A SUMMER CARRION STUDY OF THE BABY PIG *SUS SCROFA* LINNAEUS. *Ecology*, 46(5), 592–602. <https://doi.org/10.2307/1934999>

Potticary, A. L., Belk, M. C., Creighton, J. C., Ito, M., Kilner, R., Komdeur, J., Royle, N. J., Rubenstein, D. R., Schrader, M., Shen, S. F., Sikes, D. S., Smiseth, P. T., Smith, R., Steiger, S., Trumbo, S. T., & Moore, A. J. (2024). Revisiting the ecology and evolution of burying beetle behavior (Staphylinidae: Silphinae). In *Ecology and Evolution* (Vol. 14, Issue 8). John Wiley and Sons Ltd. <https://doi.org/10.1002/ece3.70175>

Sjøgren, K. (2017, 15. maj). Dumpekarakter: Danmark passer ikke godt nok på de store dyr. Videnskab.dk. <https://videnskab.dk/naturvidenskab/dumpekarakter-danmark-passer-ikke-godt-nok-paa-de-store-dyr/>. Tilgængeligt: 08-05-2024.

Sonawane, C., Xu, M., Ward, N., Chichilnisky du Lac, A., Kamets, B., & Dirzo, R. Global decline of apex scavengers threatens human health, *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* 122 (25) e2417328122, <https://doi.org/10.1073/pnas.2417328122> (2025).

Svenning J-C, Lemoine RT, Bergman J, et al. The late-Quaternary megafauna extinctions: Patterns, causes, ecological consequences and implications for ecosystem management in the Anthropocene. *Cambridge Prisms: Extinction*. 2024;2:e5. doi:10.1017/ext.2024.4

Towne, E. (2000): Prairie vegetation and soil nutrient responses to ungulate carcasses. *Oecologia* 122, 232-239 (2000). <https://doi.org/10.1007/PL00008851>

von Hoermann, C., Ruther, J., & Ayasse, M. (2016). Volatile Organic Compounds of Decaying Piglet Cadavers Perceived by *Nicrophorus vespilloides*. *Journal of Chemical Ecology*, 42(8), 756–767. <https://doi.org/10.1007/s10886-016-0719-6>

Ward, H. M. (1899): VIII. *Onygena equina*, Willd., a horn-destroying fungus. The Royal Society. <https://doi.org/10.1098/rstb.1899.0008>

Westermann, L. (2020). Arthropod succession following a mass mortality event of reindeer (*Rangifer tarandus*) in an alpine ecosystem (Master's thesis, Faculty of Environmental Sciences and Natural Resource Management, Norwegian University of Life Sciences). [MasterLinaWestermann.pdf](#)

ISBN 978-87-976822-0-3